

İslam Hukukunda Çocuk

Çeker, Orhan. *İslam Hukukunda Çocuk*. Konya: Tekin Kitabevi, 2. Basım, 2015.

Nazlı Erdoğan

Öz

“İslam Hukukunda Çocuk” adlı eser yazar Orhan Çeker’in doçentlik çalışmasıdır. Eser bu alanda yazılmış ilk çalışma olması yönüyle çalışma alanına büyük bir katkı sağlamıştır. Sonraki yıllardaysa bu alanda birkaç çalışma daha yapılmış olması eserin literatürde bir açılıma ön ayak olduğunu göstermektedir. Söz konusu eser fıkhi olarak çocuğun tanımı, çocukluk evreleri, çocuğun hakları, mükellefiyetleri, tasarrufları ve sonuçlarını açıklamakta, çocuğun kanuni temsilciliğinin kime ait olduğu üzerinde durmaktadır. Eserde yer yer meselelerin fıkhıdaki konumuyla Türkiye’deki hukuk sistemindeki durumunun mukayesesi yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Çocuk, Hak, Mükellefiyet, Kanuni Temsilci

Abstract

“The Child in Islamic Law” is the associate professorship study of the author Orhan Çeker. The work has made a great contribution to the field of study in terms of being the first study written in this field. The fact that a few more studies were conducted in this field in the following years shows that the work paved the way for an opening in the literature. This work explains the definition of the child in fiqh, the stages of childhood, the rights, obligations, dispositions and consequences of the child, and focuses on who is the legal representative of the child. At times, the book compares the position of the issues in fiqh with their position in the legal system in Turkey.

Keywords: Islamic Law, Child, Rights, Obligation, Legal Representative

Günümüzde çocuk her şeyin merkezine oturtulan bir figür haline gelmiş gözükmektedir. Fakat çocuğa geçmişte biçilen konumun ne olduğu merak konusudur. Bilhassa henüz yeni sayılabilecek bir süredir çocuklara ait haklar üzerinde durulmakta ve yılın bir günü onlara tahsis edilerek kutlanmaktadır. Buna rağmen hukuki açıdan çocuk konusunu ele alan

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri, İslam Hukuku, Ankara. nazlierdogan061998@gmail.com
Master’s student, Social Sciences University of Ankara, Basic Islamic Sciences, Ankara/Turkey
nazlierdogan061998@gmail.com

This article has been reviewed by at least one referee and scanned via a plagiarism software.
Bu makale en az bir hakem tarafından incelenmiş ve intihal yazılımı ile taranmıştır.

Erdoğan, Nazlı. “İslam Hukukunda Çocuk”. *Mutalaa* 4/1 (Aralık 2024), 87-90

ORC ID: orcid.org/0009-0000-1397-7724
ROR ID: ror.org/025y36b60
DOI: doi.org/10.5281/zenodo.14582596

Geliş tarihi: 01.12.2024
Kabul tarihi: 29.12.2024

eserler yeterli değildir. Özellikle İslam hukuku açısından konuyla ilgili çalışmalar oldukça azdır. Bu çerçevede yapılan ilk Türkçe çalışma, incelemesini yapacağımız eserdir.

İslam Hukuk sistematigindeki çocukla diğer hukuk sistemlerindeki çocuk aynı kişi midir yahut benzer hak ve mükellefiyetlere mi sahip bulunmaktadır? Çocuk derken ne kastedilmektedir ve çocukluk bölünemez bir hayat evresi midir? Sorulan bu sorulara kısmen de olsa cevap verdiğini umduğumuz, Türkiye’de bu alanda yapılan ilk çalışma olan Orhan Çeker’in telif ettiği İslam Hukukunda Çocuk eseri ilk kez 1988 yılında okuyucunun istifadesine sunulmuştur. Eserin ikinci baskısı yazarın ifadesiyle bazı minimal değişim ve eklemelerle 2015 yılında yapılmıştır. Söz konusu değişim ve eklemelerin Türk Medeni Kanunu ile Türk Borçlar Kanunu’nda değişen kısımlar gereği meydana geldiği anlaşılmaktadır.

Kitap içindekiler, kısaltmalar, her iki basıma dair birer önsöz, giriş, esas kısmı oluşturan altı bölüm ve onu takip eden netice kısımlarıyla 189. sayfada içerik açısından sonlanmakta bu kısımdan sonrası 11 sayfalık bibliyografya ve indeks kısımları eklenmiş bulunmaktadır.

Eserin önsöz kısmında bahsedildiği üzere günümüz dünyasında Dünya Çocuk Günü’ne önem verilmekte, Türkiye’de de din eğitimi kürsülerinin açıldığı ifade edilmektedir. Bu durumda İslam’da çocuğun kim olduğu ve buna ilişkin var olan soruların cevaplanmasının din eğitimi çalışmaları için de aydınlatıcı olacağı açıktır. Fakat eser çocuğun din eğitimine taalluk eden terbiye kısmının din eğitimi eserlerine bırakılacağını haber vererek çocukla ilgili hukuki boyutun ele alınmasıyla iktifa edileceğini haber vermektedir.

Günümüzde meri hukukların temelini teşkil eden Roma hukukunda ceninin hukuki bir süje olmadığı ifadesiyle başlayan giriş kısmında çocuk ve diğer aile efradının babanın malı konumunda olduğu ifade edilmektedir. Öyle ki babanın tam hakimiyeti sebebiyle aile içinde meydana gelen tartışmalar yahut babanın tekil iradesiyle aile bireylerinden birinin ölüm cezasına çarptırılabilmesi ile çocuğun satıma ilişkin bir mal olarak değerlendirildiği de görülmektedir. Çocuklar bu hakimiyetten ancak babanın ölümüyle kurtulabilmekte, bununla beraber babanın olmaması ya da tahakkümünü kaybetmesi sebebiyle vesayet söz konusu olabilmekteydi. Vesayet altındaki çocuğun hayat evreleri üç dönemden ibaret olup tasarruf ehliyeti bakımından İslam hukukundakine benzeyen ve farklılaşan yönleri bulunmaktadır. İslam öncesinde Araplardaki durumunsa bilhassa kız çocukları için büyük bir dezavantaja sebep olduğu bu bölümde belirtilmektedir. İslam’ın getirdiği esaslar çerçevesince büyük ve küçüklerin her birinin ayrı ayrı değere matuf olduğu ve küçüklerin haklarının ne olduğunun da fıkhıta ayrı bir başlık olduğu bu bölümde ifade edilmektedir.

Yazar giriş bölümünü takiben konuyla ilgili müstakil çalışmaları ele almak suretiyle başarılı bir literatür taraması yapmaktadır. Burada yer verilen eserlerin müellifine, ulaşılabildiyse içeriğine, yabancı dilde yazılmış eserlerin varsa Türkçe tercümesine ve temayüz eden yanlarına dair bilgi verilmesi oldukça önemlidir. Ulaşılamayan eserlerin ise isimleri itibariyle muhtevasının ne olabileceğine dair tahminde bulunmaktadır. Türkçe yazılmış olan eserlerin zikredilmesiyle alanda mevcut olan boşluğu tasvir etmesi bakımından dikkate değerdir. Nitekim bu, yazarın eseri yazmasındaki motivasyonunu bir ölçüde ortaya koymaktadır.

Eserin ilk bölümünde tabii olarak eserin öznesi olan çocuğun tanımından başlanmıştır. Dikkat çeken noktaysa ele alınan tanımların yalnızca fıkhi tanımlar olmamasıdır. Tariflerde işaret edilen ortak dönem olan buluş öncesine dikkat çekilmekle beraber yazar,

verilen farklı tariflerin eksik bıraktıkları kısımlara değinmekte ve kendi tanımını aktarmaktadır. İlk bölümün devamında dörtlü bir tasnifle çocukluğun devreleri açıklanmaktadır. Detay barındıran meseleler genel hatlarıyla ismen zikredilip ileride başka bir bölümde ele alınacağı belirtilmek suretiyle konunun teferruatlar sebebiyle dağınıklaşması engellenmektedir. Bu bölümde en uzun ve en kısa müddeti açısından gebeliğe, buluşun alametleri ve sabit olması gibi çeşitli konulardaysa mezheplerin görüş farklılıklarına yer verilmektedir. Mezheplerin delil olarak esas aldıkları gerekçeler de zikredilmektedir. Günümüz şartlarının mecbur kıldığı hususiyetler de yer yer ele alınmaktadır.

İkinci bölümde insan hayatını şekillendiren ehliyet konusu ele alınmakta, ehliyetin kaç kısma ayrıldığı ve insanın hangi hayat evresinde hangi ehliyetlere sahip olduğu açıklanmaktadır. Çocuğun yararına ya da zararına olan tasarrufları ile yararına ya da zararına olması bakımından farksız olan tasarrufları ile ehliyet bu kısımda ele alınmaktadır. Yine çocuğun İslam'a girmesi, dinden dönmesinin sahih olup olamayacağı, imamlığı, şahitliği, vasiyeti gibi diğer pek çok hukuki tasarruf mezheplerin ya da imamların görüşleri ile mukayeseli şekilde serdedilmektedir.

Ehliyetin zıddı olması bakımından hacrin tanımı ve temyiz sahibi olma bakımından ehliyetin insan hayatındaki ölçüsü sayısal ifadelerle üçüncü bölümde aktarılmaktadır. Günümüzde işletilen hukukta da yer alan velayet, vesayet olguları bu bölümde ele alınmaktadır. Veli ve vasinin nitelikleri ile tasarruflarının sınırları açıklanmaktadır.

Çocuğun hakları ve mükellefiyetleri cenin ve çocuk şeklinde ikili bir tasnifle dördüncü bölümde ele alınmaktadır. İlginç olan nokta şudur ki cenin henüz zatı itibariyle kendi başına bir fert değilken mükellefiyetine dair bir başlık bulunmaktadır. Burada kastedilenin ceninin zatı değil kendisine ait bir mal varsa ona ilişkin olduğu ilgili bölümde açıklanmaktadır.

Eserin beşinci bölümü şüphesiz ki günümüzle ilişkisi bakımından büyük öneme haiz bir konuyu işlemektedir. Günümüzde buluntu çocuk şeklinde tarif edilen lakîtin bulunduğu yerden alınmasının hükmü derecelendirilerek ifade edilmiştir. Normal şartlarda alınması mendup, lakîtin hayati tehlikesi söz konusuysa vacip, alınmadığı takdirde başkasının bulma ihtimali yoksa farzdır.

Günümüzde, bulunan çocuğun devlete teslimi kişinin bir yükümlülüğüdür. Bulunmuş olan çocuğu devlet himayeye almaktadır. Fakat İslam Hukuk sistematiğine göre buluntu çocuğu bulan kişiden -mültekitten- çocuğun bakımını iyi yaptığı takdirde alınamayacak olduğuna bu kısımda dikkat çekilmektedir. Lakitin topluma ait bir birey olması sebebiyle nafakasının devlete ait olduğu, kanuni temsilcisinin de devlet olduğu ifade edilmektedir. Çocuğun nesebi ve dininin belirlenmesi hususları da tetkik edilmektedir. Özellikle bu bölümde Türkiye'de yürürlükte olan hukukta yer alan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanunu ile İslam Hukukunun konuyla ilgili ahkamı mukayeseli bir şekilde ortaya koyulmaktadır.

Son bölümde İslam hukukunda cezanın keyfiyeti izah edilmekte, tasnifi yapıldıktan sonra çocuğun cezai ehliyeti konusu TCK'da yer alan ilişkili maddelerle beraber ele alınmaktadır. Akabinde Çocuk Mahkemeleri Kanunu hakkında bilgi verilmektedir.

Netice itibariyle eser, yazılmasının üzerinden otuz yılı aşkın bir süre geçmiş olmasına rağmen bu alanda çalışan araştırmacıların başvurduğu eserlerin başında gelmektedir. Bu

süreçte eserin ihtiva ettiği konular üzerine yeni eserler de yazılmıştır. Bu eserlerin verilmesinde İslam Hukukunda Çocuk kitabının payı olduğu şüphesizdir. Zira İslam hukuku ve çocuk konusunu geniş bir kapsamla ele alan ilk eser olduğu göze çarpmaktadır.

Kitabın önsöz ve giriş bölümlerinde önemli iki noktaya temas edilmiş olması oldukça önemlidir. Dünya çocuk ve çocuğa ilişkin meseleleri hukuki düzlemde oldukça yeni sayılabilecek bir süredir değerlendirmektedir. Günümüz meri hukuklarının kaynağı olan Roma'da çocuğun konumu babaya bağlıdır. Fakat bu bağlılık menfi manadadır. Bu bağlamda İslam'ın çocuğu belli bir döneme dek veliye bağlı kılması tüm tasarrufların çocuğun lehine sonuçlanmasını amaçlamasıyla müspet bir mana ifade ettiği eserin muhtevası itibariyle de açıkça görülmektedir.

İslam hukuku muhteva itibariyle insan hayatının her evresini kuşatan bir sistemdir. Çocukluk olarak tanımlanan hayat evresi hakkında ahkâmın bulunması da bu sebeple kaçınılmazdır. Türkçe literatüre bu alanda katkı sağlayan eserin konuyu genel hatlarıyla inceleyen giriş mahiyetinde bir başvuru eseri olarak büyük önem taşıdığı ortadadır. Eserde çeşitli mukayeselerin yer alması, Türk Medeni Kanunu, Türk Ceza Kanunu ve diğer kanun düzenlemelerine yapılan atıflar ve ilgili maddelerin dipnot yoluyla verilmesi okuyucu için ek bir kaynak araması yapma ihtiyacını gidermektedir.

Kitabın bazı kısımlarında mezheplerin çeşitli konulara ilişkin görüşlerine yer verilmektedir. Öyle ki yer yer mezheplerin delil aldığı ayet ve hadislere de temas edilmektedir. Hacmi itibariyle ise konulara ilişkin tüm görüşlere yahut ihtilaflara eserde yer verilemediği açıktır. Bu bağlamda eserin içeriğinin dar tutulduğu gözükmemektedir.

Sosyal hayatın getirdiği değişimler her dönemde fikhî konularla önemli bir alaka arz etmektedir. Çocuğun hukuki kişiliği, hakları, eylemleri hakkında her geçen gün yeni meseleler ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında her yeni mesele fikhî tahlile muhtaçtır. Yeni konularla ilgili tespit ve tahliller söz konusu olduğunda İslam Hukukunda Çocuk kitabı bu alana ilişkin giriş mahiyetinde bir başvuru kaynağıdır.

Eserin iki baskısı olduğunu daha önce belirtmiştik. Değerlendirmesini yaptığımız basımda bazı yazım-ımla hataları göze çarpmaktadır. Daha sonraki basımlar söz konusu olduğu takdirde bunların tashihi gerekli gözükmemektedir. Dili oldukça sade ve anlaşılır olan kitap pek çok konuyu bir araya topladığı halde hacmi küçük bir eserdir. Her bir bölümse esasen ayrı birer kitap olarak işlenebilecek kadar geniştir. Bu alanda yazılmış mevcut eserlerin bıraktığı boşluklar tespit edilerek konuları daha dar kapsama indirgemek suretiyle güncel hayatın meydana getirdiği meselelerle ilgili yeni eserler meydana getirilmesinde incelemesini yaptığımız kitap anahtar mesabesinde olacaktır.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Yazar / Author: Nazlı Erdoğan

Finansman / Funding: Yazarlar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul ederler / The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.